

Sosyal Medya, Aile ve Çocuk Etkileşiminin Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi

Hülya TOKUÇ¹

Veli DUYAN²

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 14.12.2020

Makale Kabul Tarihi : 14.02.2021

Anahtar Kelimeler:

Erken Çocukluk, Ergenlik, Aile, Sosyal Medya, Çocuk Hakları

ÖZET

Günümüzde çocuk ve gençlerin iletişim teknolojilerine olan ilgisinin giderek artması sonucu sosyal medyanın gücü ve etkisi daha da artmıştır. Sosyal medya araçlarının çocuğun çok yönlü gelişimine olan katkıları kuşkusuzdur ancak bunun çocuk ve ergenler için bir avantaj ya da dezavantaja dönüşmesi özellikle ebeveynlerinin bu konu hakkındaki farkındalıkları ile doğrudan ilgilidir. Yapılan literatür taramasında çocuk ve ergenlerin sosyal medyayı doğru ve etkili kullanmaması sonucu aile içi iletişimin olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Ayrıca ailelerin sosyal medya ve teknoloji bağlamında yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıkları ve bu konuda doğru ve olumlu bir tutum sergilemedikleri görülmektedir. Bu durum gelişme çağındaki çocuk ve ergenleri, sosyal medyanın risklerine karşı daha savunmasız bir duruma sokmaktadır. Çalışmanın amacı günümüzde kullanılan sosyal medya araçlarının etkili ve bilinçli kullanılmaması sonucunda oluşabilecek riskler ve bunun çocuk hakları boyutunda yaratacağı ihlaller konusunda toplumsal bir farkındalık yaratmaktır. Ayrıca sosyal medya araçlarının, çocuk hakları ihlallerine yol açmayacak şekilde çocuk dostu bir medya anlayışıyla, yeniden yapılandırılması için öneriler geliştirmek ve bunun için en etkili yol olan medya okuryazarlığını da yeniden gündeme getirmektir.

Investigation of Social Media, Family and Child Interaction in The Context of Children's Rights

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 14.12.2020

Accepted Date : 14.02.2021

Keywords:

Early Childhood, Adolescence, Family, Social Media, Children's Rights

ABSTRACT

Due to the increasing interest of children and young people in communication technologies, the power and influence of social media has been increased as well. The contribution of social media tools to the multi-dimensional development of the child is undoubtedly crucial, but turning this into an advantage or a disadvantage for children and adolescents is directly related to the awareness of their parents. Families may not know enough social media and technology. Unfortunately, they may not have a correct and positive attitude for this issue. This puts developing children and adolescents in a more vulnerable position to the risks of social media. The aim of the study is to create a social awareness about the risks that may occur and the violations that will be originated in the dimension of children's rights as a result of not using the social media tools effectively and consciously. In addition to that, the aim is also to make suggestions for the restructuring of social media tools with a child-friendly media understanding in a way that does not cause child rights violations and to bring media literacy to the agenda, which is the most effective way to achieve child-friendly media.

¹ Öğr. Gör. Hacettepe Üniversitesi, htokuc70@gmail.com, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0001-8308-9124>

² Prof. Dr, Ankara Üniversitesi, duyanveli@yahoo.com, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0003-4316-5756>

1. Giriş

Yaşantımızın her alanında etkin bir şekilde yer alan sosyal medya günümüzün en gözde ve en güçlü iletişim araçlarından biri olarak önemini her geçen gün arttırmaya devam etmektedir. Ayrıca, sürekli güncellenebilmesi, çoklu kullanıma açık olması, sanal paylaşım alanı tanınması vb. nedenlerden dolayı günümüz koşulları açısından en çok tercih edilen iletişim araçlarından biri olarak kabul görmektedir (İli, 2013). Sosyal medya, sunduğu hızlı, yaratıcı ve etkili iletişim biçimiyle bireylerin bilgiye ulaşma, haberleşme, eğlenme, kendini ifade etme ve sosyalleşme biçimlerini, yaşam tarzlarını ve değerlerini önemli düzeyde etkilemektedir (Çakmak, 2012). Yeni iletişim ortamlarının gelişmesi, özellikle de çocuk ve gençlerin iletişim teknolojilerine olan ilgisinin artması, sosyal medyanın gücünü daha da arttırmış ve sosyalleşme kavramını daha farklı bir boyuta taşımıştır. 2020 Ağustos ayı *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması* verilerine göre İnternete erişim olanağı bulunan hane oranının yüzde 79,0'a ulaştığı bunların içinde evden İnternete erişim fırsatına sahip olan hanelerin de %90,7 olduğu görülmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK], 2020). Bireylerin 2014 yılında %53,8 olan internet kullanım oranının, 2018 yılında %71,2019 yılında ise %75,3 e ulaştığı ve 2020 yılında bu oranın %79.0'a ulaşması sonucu internet kullanım oranının her geçen yıl hızla arttığı görülmektedir. Ayrıca bu oranın %51,2'lik kısmını 16-74 yaş arası bireylerden oluşması son derece dikkat çekicidir (Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK], 2020). Tüm bilim insanları bu denli yoğun etkileşim içinde bulunan medya araçlarının insanlar üzerinde olumlu ya da olumsuz, birtakım etkilerinin olabileceği konusunda hem fikirdirler. Teknoloji ve buna bağlı olarak gelişen medya günlük hayatta pek çok kolaylıklar sağlamanın ve daha iyi bir yaşam kalitesi sunmasının yanı sıra özellikle sosyal hayat alanına etki ettiği olumsuz boyutuyla dikkat çekmektedir (Bayraktutan, 2005). Ancak özellikle çocukların sosyal medyayı kullanmaları sürecinde ebeveynleri başta olmak üzere çocuğun hayatında doğrudan ilişki içinde bulunduğu tüm yetişkinlerin önemli sorumlulukları vardır. Hiçbir ayırım gözetmeksizin çocukların yüksek menfaatleri gözetilerek tüm gereksinimlerinin karşılanmasının zorunlu olduğuna ve devletlerinde bu hakların korunmasından sorumlu olduğuna vurgu yapan *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi* bu bağlamda garantör niteliğindedir. Akbulut (2013), sosyal medyanın çocuk ve ergenler için bir avantaj ya da dezavantaja dönüşmesinin özellikle ebeveynlerin bu konu hakkındaki farkındalıkları ile doğrudan ilgili olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal medyanın hem bir sosyalleşme alanı hem de gerçek hayattan uzaklaştırdığı için asosyalleşme alanı olabildiğini söylemek mümkündür. (Bilişim Teknolojileri Kurumu [BTK], 2017). Bu noktada aile, okul ve diğer çevre bileşenlerinin medya konusundaki bilinçli farkındalığının artırılmasında medya okur yazarlığının katkısı kritik bir öneme sahiptir. Yapılan bu derleme araştırmada tüm bu bileşenlere ilişkin farkındalığın artırılması ve sosyal medya araçlarının, çocuk dostu bir medya anlayışıyla, çocuk hakları ihlallerine yol açmayacak şekilde yeniden yapılandırılması için öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda etkili bir yol olan medya okuryazarlığı konusu irdelenecek ve sosyal medyanın yeniden yapılandırılmasındaki önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Sosyal Medya, Çocuk ve Aile

2.1. Çocuk ve Aile İçi İletişim

Aile; birbiriyle geçmiş, duygusal ve ekonomik bağları olan kendisini aynı ev ortamının üyesi olarak tanımlayan ve birbirine biyolojik ve psikolojik olarak bağlı olan kişilerden oluşan topluluk olarak tanımlanmaktadır (Özabacı, 2013). Aile ilk ve en temel sosyal çevredir ve bu sosyal çevre

zamanla toplumun diğer kurumlarına doğru genişler. Aile, bireyin bütün temel ihtiyaçlarını karşılar ona güvenli bir ortam yaratarak onun sağlıklı büyümesini teminat altına alır. Etkili bir rol model olarak kuralları, ahlak ve değer yargılarını öğrenmesine ve sağlıklı bir kişilik geliştirmesine rehberlik eder. Yeteneklerinin gelişmesine yardım ederek öğrenme ihtiyacını karşılar. Ailenin temel görevlerinden biri de çocukları zararlı olabilecek her şeyden uzak tutmaktır (Kaya ve Tuna, 2010).

Hayatın ilk yıllarında anne ile yoğun bir etkileşim içinde olan çocuk açısından annenin çocuğa gösterdiği bakım ve ilgi çocuk ile anne arasındaki sağlıklı bağlanmanın temelini oluşturur. Baba ile çocuk arasındaki destekleyici ve olumlu ilişki çocukların sosyal ve duygusal gelişimini olduğu kadar bilişsel ve akademik gelişimlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Aynı şekilde kardeş ilişkisi de olumlu ve destekleyici bir unsurdur ve kardeşleriyle birlikte büyüyen çocukların daha kolay sosyalleşme süreci yaşayacakları ve kişiler arası iletişimlerde akranlarına göre daha güçlü olabildikleri görülmektedir (Sağlam ve Aral,2016). Anne baba tutumları çocukların kişilik yapıları ve sosyal duygusal gelişimleri üzerinde son derece etkilidir. Aşırı koruyucu anne baba tutumları bireyin sağlıklı bağlanmasını zedeler ve bağımlı biri olarak yetişmesine neden olur. Baskıcı ve otoriter anne baba tutumları ile büyüyen çocuğun baskı ve sevgisizliğin hâkim olduğu bir ortamda mutsuz ve güvensiz bir birey olarak büyümesi ve dahası öğrendiği bu olumsuz davranışları yakın çevresindeki akran ilişkilerine modellemesi söz konusudur (Çağdaş,2003). Bu durum çocuğun ailesinden uzaklaşmasına, içine kapanık ya da saldırgan bir kişilik özelliği geliştirerek itilen, reddedilen çocuk olmasına neden olabilecek bu da onu her türlü riske karşı açık biri haline getirecektir. Aşırı hoşgörülü ve gevşek tutumlu ailede ise çocuklar doğru ve yanlış davranışı ayırt edebilme ve kendi öz kimliklerini oluşturabilmede yetersiz, bağımlı bireyler haline gelebileceklerdir (Yavuzer,2004). En olumsuz anne baba tutumlarından olan İlgisiz ve kayıtsız anne baba tutumlarında çocuklar en temel ihtiyaçları olan sevgi ve kabul duygusundan yoksun kalacak bu da çocuğu bu ihtiyacını karşılayabileceği riskli ortamlara itecektir. Görüldüğü üzere farklı anne baba tutumları çocukların ve gençlerin sağlıklı kişilik yapısı oluşturmalarında, toplumsal kimliklerini oluşturma ve kabullerinde sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarında oldukça belirleyicidir. Bu bağlamda çocukların olumlu ebeveyn tutumlarının olduğu aile ortamlarında büyümeleri, onların duygusal anlamda rahatlamaları, kendilerini güvende hissetmeleri ve sağlıklı kişilik yapısı oluşturmaları açısından önemlidir (Sağlam, 2017).

2.2. Sosyal Medya, Çocuk ve Aile Etkileşimi

En geniş anlamıyla iletişimin olduğu her türlü ortamı ve iletişim aracını ifade eden “medya” kelimesi günümüzde “basın” kelimesinin yerini almış durumdadır. İnsanların dünya görüşünü, tutum ve davranışını etkileyen sosyal medya önemli bir sosyalleşme aracıdır ve toplumsal kimliğin oluşumunda aile, okul çevre gibi diğer araçlara göre etkisi daha belirgin ve süreklidir (Bayraktutan, 2005). Teknoloji ve onun doğal bir çıktısı olan medya araçlarının kullanımının, çocuk ve ergenlerin farklı gelişim alanları üzerinde pek çok nedene bağlı olarak farklı düzeyde etkileri vardır. Şirin (2013) teknoloji tabanlı medya araçlarının; çocukların fiziksel gelişimleri, bilişsel gelişimleri, kişilik gelişimleri ve sosyal duygusal gelişimleri üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Sosyal medyanın bu gelişim süreçleri üzerindeki etkisine daha ayrıntılı bakmak gerekirse;

Fiziksel Gelişim: Sosyal medya araçlarının uzun süreli kullanımı ciddi bir takım fizyolojik sorunlara sebep olabilmektedir. En sık karşılaşılan fiziksel sorunların başında oturuş bozuklukları nedeniyle kas ve iskelet sistemi rahatsızlıkları, gözde yorgunluk ve kuruluk nedeniyle de çeşitli göz rahatsızlıkları bulunmaktadır. Buna ek olarak bilgisayarın neden olduğu radyasyona çocuk ve

ergenlerin yetişkinlere göre daha ciddi bir şekilde maruz kalması söz konusudur. Ayrıca çocuk ve ergenlerde fiziksel aktivite düşüklüğü, fiziksel gelişimde anormallikler ve kilo artışının gerekçeleri arasında bilgisayar ve İnternet kullanımı önemli bir etkidir (Bilişim Teknolojileri Kurumu, 2017). Gelişim çağında olan çocuklarda teknolojik cihazların uygun koşullarda, uygun yazılımlarla ve uygun süre ile kullanılmaması çocukların motor gelişimleri üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir (Howie vd., 2017). Ayrıca bunun hayat boyu obezite ve kalp damar hastalıkları risklerini daha erken yaşlardan itibaren tetikleyebildiği de öne sürülmektedir (Bel-Serrat vd., 2013).

Bilişsel Gelişim: Bu alanda yapılan tüm araştırmaların ortak sonucu bilgisayar ve internetin bilişsel gelişime olan olumlu ya da olumsuz tüm etkilerinin, kullanım biçimi ile ilgili olduğu yönündedir. İnternet ortamında gerçekleşen bilişsel süreç becerilerinden planlama, arama stratejilerini kullanma ve bunlara ilişkin verileri değerlendirmeye tabi tutma gibi eylemler bilişsel gelişime olumlu katkılar sağlamaktadır (Johnson ve Pupilampu, 2008). Bununla birlikte bilgisayar ve İnternet kullanımının görsel bilgiyi hızlı ve etkili şekilde alıp işeyerek görsel zekanın gelişimine katkı sağlayacağı belirtilmektedir (DeBell ve Chapman, 2006). Ancak dijital teknoloji ve ona paralel olarak sosyal medya kullanımı özellikle erken çocukluk dönemi ve okul çağındaki çocuklarda dikkat problemlerine, saldırgan davranışlara ve uyku sorunlarına da neden olabilmektedir (Brown, 2011).

Psiko-Sosyal Gelişim: Tüm medya araçları sosyal katılımı arttırabilmekte ve bu da bireyin iyi oluşuna katkı sağlayabilmektedir. Öyle ki sosyal kaygısı yüksek olan veya sosyal duygusal açıdan desteğe ihtiyaç duyan çocuk ve ergenler, bu sorunla baş etmede sosyal medyayı bir araç olarak tercih edebilmektedirler (Stepanikova, 2010). Ancak bununla beraber sosyal medyanın çocuk ve ergenlerin yaşamında önemli bir zamanı işgal etmesi nedeniyle; ruh sağlığı, aile ilişkileri ve akranla uyum sağlama becerilerinde olumsuz sonuçlara neden olabileceğine dair kanıtlarda mevcuttur (Valkenburg ve Peter, 2009). Bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişim göstermesiyle sosyal medyaya ayrılan zamanın artması sıcak iletişim ve insani ilişkileri de zedelemektedir (Tokel vd., 2013). Özetle sosyal medya araçlarının etkililiğine dair hangi görüşün haklı olacağı bu araçların nasıl kullanılacağı ile doğrudan ilişkilidir. Gelişme çağındaki çocuk ve ergenleri sosyal medya ortamlarında kontrolsüz bir şekilde risklerle karşı karşıya bırakmayı çağın bir gereği olarak görmek iyimser bir yaklaşım olamaz. Buna karşın doğrudan kısıtlayıcı bir tutum izlemekte oldukça kötümser bir yaklaşım olacaktır.

Bireylerin günlük etkinliklerini sekteye uğratabilecek düzeyde internet kullanımını kontrol edememesi biçiminde kendini gösteren İnternet bağımlılığı, günümüzde ruhsal bozukluklar içerisinde yerini almaktadır. Genel anlamda bağımlılık kişinin bir şeye karşı aşırı istek duyması, kullandığı madde/şeyle ilgili olarak kontrolünü kaybetmesidir ve teknolojinin gelişimiyle televizyon, internet, cep telefonu gibi nesnelere olan bağımlılıkta hızla artmıştır (Ançel, 2017). Ançel (2017) internet bağımlılığının çocuk ve ergenleri birincil bazı gelişim ödevlerinden alıkoyabildiğini de ifade etmektedir. Can (2017) yaptığı araştırmada Bireyin internet bağımlısı olmasında birtakım nedenlerden söz etmektedir. Buna göre interneti kullanım amacı ve kullanım süresinden kaynaklanan nedenler doğrudan nedenler olarak internet bağımlılığını etkilemektedir. Çocuk ve gençlerde medya bağımlılığı daha çok şiddet içerikli oyunlara ilginin artması, saldırgan duygu ve düşüncelerin gelişmesi, ders çalışma istediğinde azalma, kitap okumaktan hoşlanmama, spora daha az zaman ayırma, asosyalleşme, akademik başarının düşmesi, yanlış değer yargılarının oluşması, gerçek ve fantezi arasındaki ayrımın yapılamaması, dikkat eksikliği problemlerinin ortaya çıkması gibi durumlarla kendini göstermektedir. Ayrıca aşırı düzeyde sosyal medya ve internet kullanımı kişinin sanal dünyaya daha fazla yoğunlaşmasına ve gerçek dünyaya ilişkin etkileşimlerinin azalarak aidiyet duygusunu yitirmesine ve sonuç olarak da özellikle çocuk ve ergenlerde bir takım psiko-sosyal davranış bozukluklarına neden

olabilmektedir (Demir, 2016). Bu bağlamda çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal sonuçları hakkında daha bilinçli olunmalıdır.

TÜİK 2020 yılı “Bilgi Teknolojileri Kullanım” sonuçlarına göre 2019 yılında %88,3 olan evden internete erişim sağlayan hane oranının 2020 yılında yüzde 90,7’ e ulaştığı görülmektedir. Hane halkı bilişim teknolojileri kullanımına ilişkin temel göstergelere göre 2009-2020 yılları arasında geniş bantla internet erişimi olan hanelerin oranı %89.9 görülmektedir. Buna göre hanelerin %50,8’i; ADSL, kablolu İnternet, fiber vb. sabit geniş bant bağlantı ile internete erişim sağlarken yüzde 86,9’u mobil geniş bant bağlantı ile internete erişim sağlamaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020). Livingstone ve arkadaşlarının (2010) yaptıkları araştırmanın bazı bulguları yaşanabilecek olumsuzluklar açısından oldukça belirleyicidir. Buna göre birçok ebeveynin bir grup çevrimiçi riskleri önemsemedikleri ya da yeterince önlem alamadıkları görülmektedir. Çocukların çevrimiçi ortamlarda maruz kaldıkları bu risklere ilişkin ailelerinden değil akranlarından destek almayı tercih ettikleri, kendilerini İnternet kullanımı hakkında son derece yetkin gördükleri ve istenmeyen içerikle kendi kendilerine baş edebileceklerine inanmaları ile ilgili sonuçlar oldukça düşündürücüdür (EU Kids Online, 2015).

Çocuk ve ergenlerin internette karşılaşabileceği riskleri şu şekilde özetleyebiliriz;

- Bilgisayara virüs bulaştırma,
- Bilgisayara casus yazılımların girmesine fırsat verme
- Arkadaşlarıyla birlikte dışarda etkileşimli zaman geçirmek yerine evde kapanmak ve şiddet içeren oyunlar oynamak,
- İnternet aracılığıyla pornografik öge, düşmanlık, öfke ve şiddet barındıran yasa dışı içeriğe maruz kalabilme,
- Çevrimiçi ortamlarda, kendilerini veya ailelerini tehlikeye atacak bazı kişisel bilgileri (adres, kredi kartı numarası, evde o an kimin ya da kaç kişinin bulunduğu üçüncü şahıslara, e-posta veya sohbet programları vasıtasıyla iletebilme,
- İnternet üzerinden ebeveynlerinin bilgisi ya da onayı olmadan kredi kartı ile alışveriş yapabilme,
- Kendisinden yaşça büyük ve kötü niyetli kişilerle ve suç örgütleri ile haberleşebilme (Demirel vd., 2012).

Amerikan Pediatri Akademisi tarafından iki yaşın altındaki çocukların televizyon izlemeleri ciddi bir risk faktörü olarak görülmekte üstelik bu tehdide bilgisayarlar ve mobil araçları da eklenmiş görülmektedir. Günümüzde birçok ebeveyn henüz iki yaşındaki çocuğunun elinden bu teknolojik araçları almakta zorlanmaktadır. Bilgisayar başında geçirilen edilgen ve hareketsiz zamanın çocukların bilişsel, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimine olumsuz etkide bulunması kaçınılmazdır (Akbulut,2013). Kaya ve Tuna’nın (2010) “Popüler Kültürün İlköğretim Çağındaki Çocukların Aile İçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi” üzerine yaptıkları araştırmalarında ailelerin, çocuklarını en çok serbest bıraktıkları konuların arasında boş zamanlarını değerlendirme ve kıyafet seçimi olduğu ifade edilmektedir. Bu durum çocukların bu süreçte medyaya ve kitle iletişim araçlarına daha fazla yönelmelerine zemin hazırlamaktadır. Akbulut (2013) “Çocuk ve Ergenlerde Bilgisayar ve İnternet Kullanımının Gelişimsel Sonuçları” temalı yaptığı çalışmasında ailelerin, interneti doğru kullanma, çevirim içi ortamlarda kendilerini ve çocuklarını bekleyen tehlikeler konusunda bilinçlenmeleri gerektiğine ve çocuklarını

doğru şekilde yönlendirmelerinin önemine vurgu yapmıştır. “Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi”nin sonuçlarına göre sosyal medyada çocukları bekleyen riskler üç grupta kategorize edilmiştir. Bunlar: İçerik, iletişim ve davranış riskleridir. “İçerik riskleri potansiyel olarak saldırgan ve zararlı içeriklerden oluşan; şiddet, cinsellik ya da nefret söylemlerini kapsamaktadır. İletişim riskleri; taciz, siber zorbalık, gizliliğin ihlâl edilmesi gibi uygulamalardan oluşmaktadır. Davranış riskleri ise; insanları amaçlı bir şekilde yanlış bilgilendirme, kişisel bilgileri paylaşma, kumar oynama ve bunun gibi zararlı uygulamaları içermektedir (Karahisar,2014). Ayrıca tüm sosyal ağlar, e-posta, anlık mesajlaşma vb. gibi iletişim platformları da çocukların suistimal edilmesine açık ortamlardır. Çocukların farkında olmaksızın internette maruz kalabilecekleri tüm bu durumlar onların tüm gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilecektir (Çelen, 2011).

3. Sosyal Medya ve Çocuk Hakları

3.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocukların yaşadığı problemler sadece çocuğun kendisini ya da ailesini ilgilendirmenin çok daha ötesinde toplumun sorunudur. İşte bu nedenle de çocuk haklarının tüm çocukları kapsayacak şekilde korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir (Karakaş ve Çevik, 2016). Çocuk hakları çocuk hukukuna temel teşkil etmektedir ve buna ilişkin düzenlenmiş en önemli belge Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş olan “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”dir. Bu sözleşme çocuk haklarını kapsamlı bir şekilde düzenleyerek çocuk hukukuna ilişkin bağımsız bir temel oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün çocukların yüksek menfaatleri gözetilerek tüm gereksinimlerinin karşılanmasının zorunlu olduğuna ve devletlerinde çocukların haklarının korunmasından ve verilen haklara saygı gösterilmesinden sorumlu olduğuna belirgin bir vurgu yapmaktadır. Ayrıca sözleşmede geçen tüm hakların birbiriyle ilişkili ve eşit düzeyde önemli olduğunu belirtmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, her biri ayrı bir hakkı özetleyen 54 maddeden (I. Kısım, Madde 1 -41, 2. Kısım, Madde 42- 45, 3. Kısım, Madde 46-54) oluşur (UNICEF, 1989). Haklar yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Sözleşmenin birinci bölümünde ki bu bölüm esas teşkil etmektedir; çocuklara tanınan çeşitli haklar belirtilmiştir. Buna göre; çocuğun beslenme, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlarına yönelik olan yaşamsal hakları, eğitim, oyun oynama gibi gelişme hakları; Ticari, cinsel, fiziksel ya da ruhsal istismar gibi durumlara karşı korunmasını içeren korunma hakkı ve çocuğun kendi yaşamını ilgilendiren konularda kararını verme, bunu duyurma özgürlüğü gibi haklarını içeren katılıma yönelik hakları mevcuttur. Yaklaşık 190 ülke tarafından kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ülkemizde de 2 Ekim 1995 yılında uygulamaya girmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme de olduğu gibi diğer tüm hukuk metinlerinde de çocuklarla ilgili önemle vurgulanan husus, çocuğun kişiliğinin tanınması ve çocuklara özgü önleyici ve iyileştirici olan bir yargılama sistemi ve çocuğun yüksek yararının gözetildiği bağımsız bir çocuk hukukunun oluşturulmasıdır (Çobaner, 2015; Serozan, 2017).

3.2. Türk Hukuk Sisteminde Çocuk Hakları

Sosyal medya kullanımının artması; çocuk ihmal ve istismarı, siber zorbalık, güvenlik, çocuk hakları kavramlarını da gündeme getirmiştir. Bu kavramların sosyal medya kullanımı bağlamında

yeniden değerlendirilmesi, sosyal medya araçlarının etki alanları hakkında daha dikkatli ve duyarlı olunması gerektiği kaçınılmazdır. Toplumun önemli ve en değerli mensubu olan çocukların yetişmesi sürecinde sadece bedensel, duygusal, zihinsel ve ahlakî gelişimi ile ilgili tüm tedbirlerin alınmış olması yeterli değildir, onun toplum ve aile içindeki konumunu belirleyen ve düzenleyen hukuk kurallarına da ihtiyaç vardır. Bu kuralların çocuğun saygınlığı, özgürlüğü, şeref ve haysiyetini koruyor olması hem çocuğun hem de toplumun yüksek yararı için önemli ve gereklidir (Akyüz, 2016). Çocuğu küçük düşürebilecek tüm eylemlerin sosyal medya araçlarıyla paylaşılması ya da istismar edilmesi çocuğun saygınlığı ve onurunu ihlal edebilecektir. Buda çocuğun özel yaşamına ilişkin gizliliğinin ihlali anlamına gelmektedir (Serozan, 2017).

Mevcut hukuk sisteminde; çocuk hukuku ile ilgili kurallar ve yargı eliyle korunan haklar çocuk hakları olarak tanımlanmaktadır. Bu haklar aynı zamanda çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal-duygusal, ahlakî ve ekonomik bakımlardan korunması ve sağlıklı, özgür ve saygın bir birey olarak gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır (Akyüz, 2012). Ulusal hukuk sistemimizde değerler açısından en üstte yer alan Anayasa olmak üzere Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ve Çocukları Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu ve diğer kanunlarda çocukların korunmasına dair önemli hükümler bulunmaktadır (Serozan, 2017).

Anayasa hukukunun temel hak ve hürriyetler sistemiğinde kendine özgü sınırlamaları olabilmektedir. Bunlardan en önemlisi “çocuğun menfaati” ilkesine istinaden oluşturulan sınırlamalardır. Buna göre hukuksal gereklilikten doğan herhangi bir hak çocuğun menfaati ile çatıştığında, somut olayın şartları da göz önünde bulundurulmak suretiyle çocuğun yüksek menfaati, diğer hakka tercih edilir. Bu bağlamda en sık karşılaşılan durum ana babanın ifade özgürlüğü hakkı kapsamında çocuğuna yönelik oluşturabileceği hak ihlalidir. Bu durumda ana babanın ifade özgürlüğünün sınırlandırılması söz konusu olabilir. Ana babanın ifade özgürlüğünün, çocuğun üstün yararı ilkesi gereği sınırlandırılması uluslararası hukuk bakımından Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. ve 19. maddelerinde; Türk hukuku bakımından ise Anayasa'nın 41. maddesinde güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesinde “*Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.*”; 19 maddesinde ise “*Bu Sözleşme'ye taraf devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar*” ifadelerine yer vermiştir. Keza Anayasa'nın 41. maddesinde “*...Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.*” hükmü ile çocuğun üstün yararı korunmaktadır (Gültekin, 2018).

Türk Ceza Kanunu'nda çocuklara karşı işlenen müstehcenlik suçu ile ilgili bazı maddeler yer almaktadır. Bu maddelerden biride müstehcenliği içeren 226. Maddedir. “*Müstehcen Ürünleri Çocukların Görüp Duyabileceği Şekilde Alenileştirme (TCK 226/1-a-b): Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri verme ya da bunların içeriğini gösterme, okuma, okutma veya dinletme (TCK 226/1-a), bunların içeriklerini çocukların girebileceği veya görebileceği yerlerde sergileme, okuma, okutma, söyleme, söyletme (TCK 226/1-b), çocuklara karşı işlenen müstehcenlik suçu olarak kabul edilir. Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri çocuklara sergileme,*

okuma, okutma, söyleme, söyletme suçunun cezası; 6 aydan 2 yıla kadar hapis ve adli para cezasıdır.” Bu maddeye istinaden çocuğun ruh ve beden sağlığı koruma altına alınmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocukları ve suça sürüklenen veya cezai ehliyeti olmayan çocukları korumak üzere usul ve esasları içeren “Çocuk Koruma Kanunu’nda (ÇKK) bu çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler yer almaktadır. Buna göre Çocuk Koruma Kanunu Madde 5’de başvurulabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirler düzenlenmiştir. “*Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir*”. Kanunda yer alan tedbirler, danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri ve koruyucu aile olarak kategorize edilerek ele alınmıştır. Sosyal medya paylaşımları bakımından konuya yaklaşıldığında danışmanlık, bakım ve sağlık tedbirlerinin uygulanması mümkün olabilecektir. Ebeveyne sağlıklı çocuk yetiştirme konusunda etkin rehberlik yapma ve çocuk yetiştirme konusunda bilgi ve farkındalığını arttırmaya yönelik danışmanlık tedbiri bu amaçla uygulanabilecektir. Ancak danışmanlık tedbirinin yetersiz veya sonuçsuz kalması halinde bakım tedbirinin uygulanması gündeme gelebilecektir. ÇKK Madde 5 kapsamında alınacak koruyucu ve destekleyici tedbirler yetersiz kalırsa, ÇKK Madde 9 kapsamında çocuk hakkında acil korunma kararı da çıkarılabilecektir. “*Derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için Kurum tarafından çocuğun Kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hâkimine müracaat edilir. Hâkim tarafından, üç gün içinde talep hakkında karar verilir. Hâkim, çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına ve gerektiğinde kişisel ilişkinin tesisine karar verebilir.*” (Çocuk Koruma Kanunu, m.5).

1117 Sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu ile 18 yaşından küçük çocukların ruhsal gelişimlerini tehdit edebilecek, özellikle cinsel dürtülere yönelik olan pornografik içeriğe sahip, basılı yayın reklamı, dağıtım ve sergilenmesi ile ilgili önemli sınırlamalar mevcuttur.

Kişilik hakkı, kişinin başka kişiler tarafından bilinmesini arzu etmediği özel hayatı ve faaliyetlerinin korunma ve gizliliğine ilişkin hukuk tarafından korunan temel bir hak olarak tanımlanabilir (Özdemir, 2009). Özellikle herkesin herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmadan veri sağlayabildiği sosyal medya kullanımının giderek yaygınlaşması, zaten yeterince etkili bir denetimin sağlanamadığı bu alanda kişilik haklarıyla ilgili ihlalleri farklı bir boyuta taşımıştır (Gültekin, 2018). Kişinin ayırt edici özelliklerinden olan resim ve ses önemli bir kişilik değeri olarak kişilik hakkı kapsamında koruma altındadır. Her ne nedenle olursa olsun bir kişinin izni olmadan sesinin kaydedilmesi, resminin herhangi bir teknolojik cihazla kayıt altına alınması ya da bu verilerin teşhir edilmesi, paylaşılması kişilik hakkı ihlalidir (Helvacı, 2001). Benzer durum çocuğun kişilik hakkı ihlalinde de söz konusudur üstelik söz konusu ihlal çocuğun en yakınında yer alan ebeveynleri ya da öğretmenleri tarafından yapılabilmektedir. Soy bağının bir sonucu olan velayet ile ana-babaya bazı haklar tanınmasının yanı sıra birtakım sorumluluklarda yüklenmektedir. Ancak ana babanın, sosyal medya kullanım özgürlüğü çocuğun kişilik hakkının ihlaline kadar ulaşabilmektedir. Özellikle son yıllarda çocuklarıyla ilgili sosyal medyada paylaşımlarda bulunan anneler, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde çocuklarını suiistimal etmekte ve çocuğun kişilik haklarının ihlaline neden olabilmektedirler (Atalay, 2019). Bu durum çocuğun psiko-sosyal gelişimini riske soktuğu gibi çocuğa ait görsel bilgilerin rahat ulaşabilecekleri bir şekilde erişime açık olması çocuğun kişilik hakkı ile ilgili ciddi ihlallere ve telafisi mümkün olmayan sorunlara yol açabilecektir (Akdi, 2016).

3.3. Çocuk Hakları ve Medya Temelinde Hukuki Düzenlemeler

Tüm taraf devletleri bağlayan “Çocuk Hakları Sözleşmesi” her mecrada çocuğun hak ve hukukunu koruyan ve onun sağlıklı bir birey olarak yetişmesini garanti altına alan önemli bir teminat niteliğindedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi 36. maddeye göre “*Taraf devletler, çocuğun esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar*”. Buna göre her türlü kitle iletişim araçlarının neden olacağı zararlara karşı çocukların bilinçlendirilmesi bu sözleşme maddesinin gereği olarak görülmelidir. Akyüz (2012) çocukların yetiştirilmesi ve korunmasına ilişkin sorumluluğun anne babanın ahlaki görevi olduğunu, ana-baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerin pek çok kanunla özel hukuk çerçevesi içerisinde düzenlendiğini ifade etmiş ve bu bağlamda çocuk hukukunun ebeveyn ve çocuklar arasındaki hak, görev ve ilişkileri düzenleyen kurallardan oluştuğunu ifade etmiştir. Buna göre; devlet anne babaya hukuk kuralları çerçevesinde bazı haklar tanımanın yanı sıra bu hakların ne derece gerçekleştirildiğini gözlemek ve her türlü yasal koşulları gerçekleştirerek süreci sorgulamak ve gerektiğinde yasalardan aldığı güç ile her türlü müdahaleyi yapmaktan sorumludur (Akyüz, 2012).

Çocuk Hakları Sözleşmesi 13. Maddede; “*Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir*” Bu madde çocuğun ihtiyaç duyduğu her türlü bilgiye ulaşma hakkının olduğuna vurgu yapılmaktadır. Günümüzde çocuklar ihtiyaç duydukları her türlü bilgiye sosyal medya aracılığıyla sınırlar ötesi bile en kısa sürede ulaşabilmektedirler. Ancak bu sırada güvenli bir yol izleyip izlemedikleri ve doğru bilgiye ulaşıp ulaşmadıkları son derece önemlidir (Çakmak, 2013). Sözleşmede yer alan diğer bir madde ise 17. Maddedir. “*Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun, özellikle toplumsal, ruhsal, ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlar*” (BMÇHS, 1989). Ayrıca 9.5.2002 tarihinde New York’ta imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye ek “Çocuk Satışı, Çocuk fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle İlgili İhtiyari Protokol” eklenmiştir ve ülkemizde de bakanlar kurulu kararı ile 28.05.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çam, 2003).

Çocuğun sosyal medyanın nesnesi haline gelmesinin, mahremiyetinin aşındırılmasının çocuğun menfaatine aykırı olduğu açıktır. Her ne kadar soy bağı ve velayet ilişkisiyle ana baba ve çocuk arasında çok sıkı bir bağ olsa da kişilik hakkının korunması bakımından ana baba da üçüncü kişi sayılmaktadır. Bir başka söyleyişle ana babası, çocuğun kişilik hakkını ihlal ederse aralarındaki velayet ilişkisine rağmen Türk Medeni Kanunu’nun 23. Maddesinde geçen “*Kimse, hak ve fil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez, Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlâka aykırı olarak sınırlayamaz.*” Hükmü ana baba için de uygulanacak ve çocuk, koruma altına alınabilecektir. Çocuğun dışında kalamadığı daha da önemlisi engel olamadığı tüm sosyal medya paylaşımları, içeriği ne olursa olsun çocuğun çevirim içi ortamda kalıcı “dijital ayak izleri” oluşmasına neden olacaktır.

Sosyal medyada ana babanın ifade özgürlüğünün sınırı, çocuğun kişilik hakkının başladığı yerdir. Çocuğun kişilik hakkı ihlal edildiğinde, ana babanın ifade özgürlüğü hukuken sonlanabilir. Anne ve babanın çocuğu sosyal medyanın nesnesi haline getirmesi Anayasanın 17. Maddesinin ihlali anlamına gelir ki bu da “kişinin maddi ve manevi varlığı” hakkının doğrudan ihlali anlamına gelmektedir (Belli,2008). Bu şekilde çocuk üzerinden kazanç elde etmek ise çocuğun ticari olarak

sömürülmesi anlamına gelmektedir. BMÇHS Madde 32’de “*Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.*” diyerek çocuğun her türlü nitelikteki işte çalıştırılmasını ve bu durumdan doğacak ter türlü riske karşı korunmasını teminat altına almaktadır. Ayrıca çocuğun bu korunma hakkını kullanması için de taraf devletlerin her türlü önlemi alması gerektiğini de kayıt altına almıştır (Akyüz, 2000; Serozan, 2005).

Türk Medeni Kanunu’nun 339. maddesine göre; “*Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygularlar. Çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür.*” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ebeveynlere çocuğun yüksek menfaatinin korunmasının sağlanması noktasında yaptırım niteliğindedir. Son yıllarda yetişkinler kendi adına karar veremeyen küçüklerin kişisel verilerini sosyal medyada paylaşarak onların kişilik haklarını bilerek ya da bilmeyerek ihlal etmekte ve çocuğun yüksek menfaatine zarar vermektedirler. Çocuğun kişilik haklarına yönelik yapılan bu ihlaller kimi zamanda çocuğun öğretmenleri aracılığıyla yapılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, sosyal medya eğiliminin giderek arttığı ve eğitimcilerinde bu süreç içinde çocuklara ilişkin sosyal paylaşımlarını arttırdıkları son dönemlerde bu durumun önüne geçebilmek amacıyla dikkat edilmesi gerekenlerin açıklandığı bir genelge yayınlanmıştır. “2975829 sayılı 2017-12 nolu "Okullarda Sosyal Medyanın Kullanılması konulu genelgeye istinaden çocukların görsellerinin sosyal medyada eğitsel amaç için dahi olsa hukuka aykırı paylaşımı durumunda gerekli yasal işlemlerin yolu açılmıştır (MEB, 2017).

4. Çocuk Dostu Medya

4.1. Medya Okur Yazarlığı

Medya okuryazarlığı, pek çok medya mesajı içinden ihtiyaç duyulan bilgiye ulaşabilme, bu mesajları analiz etme ve diğer kişiye doğru şekilde iletebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Karahisar, 2014). Üretici ile tüketici arasındaki ayrımların neredeyse ortadan kalktığı, kamusal ve özel dünyalar arasındaki ayrımın neredeyse yapılamaz hale geldiği ve çağımızda sosyal medya ortamlarına olan ilgi ve ihtiyacın doğal olarak arttığı çağımızda medya okur yazarlığının da önemi giderek artmaktadır. Çünkü sosyal medyanın sağladığı olanaklar bir taraftan fırsatlar yaratırken diğer taraftan da etik zorlukları da beraberinde getirmektedir. Dijital medyanın yükselişiyle birlikte, kişisel ve sosyal kimlik konuları, özel alan ve kamusal alan arasındaki karmaşık etkileşim, yasal ve etik konular, medya okuryazarlığı becerileri arasında dikkate almamız gereken bir dizi önemli konuyu oluşturmaktadır (Hobbs ve Amy, 2009).

Günümüzde yetişkinler kitle iletişim araçlarına, popüler kültüre ve dijital teknoloji içeriğine her zamankinden daha fazla erişime sahip olmasına rağmen bunu eğitimsel olarak kullanma becerisine henüz yeterince sahip değildir. Günümüzde medya kullanıcılarının çoğu medya araçlarını kullanarak; medya içeriğini arşivleyebilmekte, açıklamalar ekleyebilmekte ve yeniden dolaştırabilmektedir. Sürekli değişen ve gelişen teknolojilerle dolu çağımız dünyasında bu araçları amaçlarımız doğrultusunda güvenli ve etkili bir şekilde kullanabilmek için medya okuryazarlığı becerilerine sahip olmamız gerektiği ortadır (Hobbs ve Amy, 2009).

Gençlerin ve özellikle çocukların çevrimiçi medya kullanımının genellikle eğlence odaklı olduğu ve pek çok otoritenin de bunun tam olarak farkında olmadığı görünmektedir. Ebeveynler-

öğretmenler ve çocuklarla gençler arasındaki sosyal medya etkinlik algılarına ilişkin uçurum her geçen gün daha da artmaktadır. Bu noktada teknoloji becerilerini öğretmeye odaklanmak medya okuryazarlığı için önemli bir etkiye sahiptir (Farhi, 2009).

Medyanın olumlu katkılarının yanında doğru kullanılmamasından kaynaklı olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdır, özellikle de çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin bireysel, aile ve toplumsal düzeydeki etkileri dikkat çekici olabilmektedir. Bu bağlamda medya okuryazarlığı kavramının daha dikkatli bir şekilde ele alınması çok önemlidir. Medya okur yazarlığının amacı tüm aile bireylerinin medya kaynaklarından etkili bir biçimde yararlanabilmeleri için gerekli becerilerin kazandırılmasını içermektedir (Genç ve Güner, 2016). Kumpulainen ve arkadaşlarına (2020) göre çocukların dijital okuryazarlık uygulamaları ebeveyn kuralları ve değerleri tarafından yönlendirilmekte ve ailelerin günlük faaliyetleriyle iç içe geçmiş durumdadır bu nedenle çocukların dijital okuryazarlık pratiklerine ve katılımlarına daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir.

4.2. Medya Okur Yazarlığı Eğitimi

Erken çocukluk yıllarından itibaren medya okuryazarlığı becerisi kazanılmasında katkı sağlayan en önemli iki unsur ebeveynler ve okullardır. Ancak toplumlarda sosyoekonomik nedenlerden kaynaklı fırsat eşitsizliği göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin katkısı konusu riske girebilmektedir. Bu nedenle medya okuryazarlığının eğitim sistemine dâhil edilmesi, ulaşılabilirliği en üst düzeye taşıyabileceği için çocuk ve ergenler açısından son derece önemlidir (RTÜK, 2016). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde görev yapan “Şiddeti Önleme Platformu’nda, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun önerisi ile ilk kez 2004 yılında medya okuryazarlığı derslerinin okutulması önerisi gündeme getirilmiştir. 2007-2008 öğretim yılından itibaren de 81 ilde ve tüm ortaokullarda seçmeli ders olarak müfredata dâhil edilmiştir (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2016).

Dünyada ve ülkemizde medya okuryazarlığı eğitiminin önemine ve gerekliliğine dair çalışmalar hızla devam etmektedir. Bu bağlamda ülkemizde Radyo Televizyon Üst Kurulu’nun (RTÜK) 2015 yılında yapmış olduğu Medya Okuryazarlığı Araştırma Raporu’nun en dikkat çeken sonuçlarından bazıları şöyledir. 13-16 yaş aralığındaki çocukların televizyon izleme (%98), cep telefonu kullanma (%68) ve internet kullanma (%90) oranları beklenenden çok yüksektir. Günümüzde çocuklar şiddetin diğer bir türü olan siber zorbalığa hem televizyon hem de internet yoluyla çok daha fazla maruz kalmaktadırlar. Çocukların %81,2’sinin internete evinden, %71,1’inin cep telefonundan erişim sağladığı görülmektedir ve bu bilgi siber zorbalık ile ilgili risklerin daha da yüksek olacağı sonucunu doğurmaktadır (RTÜK,2018).

Tüm dünyanın dijital verilerini içeren ve güncel tabloyu sunan “*We Are Social, 2019*” raporuna göre Türkiye’de mevcut 52 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmakta ve bu kullanıcılarının %55’i Youtube, %53’ü Facebook, %50’si Whatsapp, %46’sı Instagram ve %36’sı Twitter gibi sosyal medya araçlarını tercih etmektedirler. En yaygın olarak kullanılan Facebook’un dünya geneli kullanım oranında Türkiye Avrupa’da ilk, dünyada dokuzuncu sırada görünmektedir. We Are Social tarafından 2018 yılı ilk çeyreğinde yayınlanan “Western Asia” verilerine göre Türkiye’de nüfusun yaklaşık %60’ı her gün ortalama 3 saat 1 dakika süreyle sosyal medya kullanmaktadır (We Are Social, 2019).

Tüm medya okuryazarlığı eğitimcilerinin ve savunucularının ortak bir zeminde buluşabileceği net ve ölçülebilir kriterlerin geliştirilebilmesi ve temel ilkelerin oluşturulabilmesi için Amerika Birleşik Devletleri’nde 2007 yılında Ulusal Medya Okuryazarlığı Eğitimi topluluğu "(National Association for

Media Literacy Education) aracılığıyla ilk adım atılmıştır. Eğitimciler için pedagojik bir model olarak temel ilkeler oluşturmayı hedefleyen medya okuryazarlığı topluluğu, medya okuryazarlığı eğitiminin amacı ve öğretim uygulamaları ve değerleri hakkında bir fikir birliği geliştirmişti.

Buna göre medya okuryazarlığı eğitim;

2. Aldığımız veya oluşturduğumuz mesajlar hakkında aktif sorgulama ve eleştirel düşünme becerisini geliştirir,
3. Her yaştan öğrencinin buna yönelik becerilerini etkileşimli ve entegre uygulamalarla tekrar etmesine fırsat verir,
4. Demokratik bir toplum için gerekli olan bilgi ve düşüncenin gelişmesine destek verir,
5. İnsanların medya mesajlarından anlamlar oluştururken kendi becerilerini, deneyimlerini ve inançlarını kullandıklarını görmelerini sağlar,
6. Korumacı ve güçlendirici işlevi ile farklılıkları uzlaştırmayı amaçlar,
7. Aktif demokratik vatandaşlığı destekler,
8. Öğrencilerin kitle iletişim araçları, popüler kültür ve dijital medya deneyimleriyle bağlantılı yöntemler, uygulamalar öğrenmelerini ve kendilerini geliştirmelerini sağlar,
9. Eleştirel düşünme, yaratıcılık, işbirliği ve iletişim becerilerinin gelişimini destekler ve
10. Medyanın kültürün bir parçası ve aracısı olarak çok önemli bir işlevinin olduğuna vurgu yapar (National Association for Media Literacy Education, 2007).

Bir rehber olarak medya okuryazarlığı eğitimcileri, eğitim uygulamalarını değiştirmek ve geliştirmek için yaratıcı yollar bulmalı, tüm eğitim disiplinleriyle yaratıcı bir etkileşim içinde olmalı ve bu disiplinleri medya okuryazarlığı eğitiminin içine entegre edebilmelidir. Müfredattaki derslerin uygulamaları sırasında eğitimcilerin, medya araçlarından en etkili şekilde nasıl yararlanabileceklerine ilişkin yaratıcı yollar bulabilmeleri, eğitim hedeflerini medya okuryazarlığı deneyimleriyle birleştirerek daha özgün eğitim deneyimleri oluşturabilmeleri konusunda etkili rehberlik edebilmelidir. Pek çok çalışma alanındaki eğitimciler, öğrencilerinin medya, popüler kültür ve öğrenmelerine rehberlik edecek bir araç olarak dijital iletişim teknolojilerinden en etkin şekilde yararlanmak ister. Bu bağlamda medya okuryazarlığı eğitimcilerinin en önemli sorumluluklarından birisi, diğer alanlardaki meslektaşları ile etkileşim içinde olmak ve alanı genişletmek için gerekli kritik bağlantıları kurarak çeşitli disiplinler arasında köprüler kurabilmektir (Magnifico, 2007).

4.3. Çocuk Dostu Medya ve Aile

Çocuk dostu medya kavramı çocuğun yüksek menfaatini gözeterek ve çocuk hakları temelinde yayın yapan çocuğa saygılı medyayı ifade etmektedir (Şirin vd.,2013). Çocuklar ve ergenler için internetin tüm risklerini minimize etmek, toplumun birçok kesiminin birlikte hareket etmesini gerektirmektedir (Levy ve Strombeck, 2002). Livinstone ve arkadaşlarının (2011) ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımına aracılık ve müdahale etme durumlarını belirlemeye yönelik yaptıkları uluslararası araştırma sonuçlarına göre ülkemiz %73'lük oranla en düşük seviyeye sahip ülke olarak çıkmıştır. Çocukların sosyal medyayı en doğru şekilde kullanabilmeleri noktasında ailelere düşen sorumluluklar konusu çözüm bekleyen ve bazen de profesyonel destek gerektiren bir süreçtir.

Destek gerektiren bu sürece aileler ancak internet/sosyal medya kullanımının problemliliğine gelmesi sonrasında ya da sosyal medya bağımlılığı dediğimiz boyuta ulaştığı andan itibaren dahil olmaktadır. Anne ve babalar her şeyden önce çocuklarının problemliliğine internet/sosyal medya kullanıcısı ya da internet/sosyal medya bağımlısı olup olmadığını bilmek zorundadır.

Çocukların sosyal medyada risklere maruz kalmaları ya da sosyal medya bağımlısı olmaları noktasında ebeveynlerin son derece ciddi sorumlulukları vardır. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir.

- Çocukların internet kullanımı önemlidir ancak bu durum ebeveynler tarafından yeterince anlaşılamamaktadır.
- Çocuklarının internet kullanımının kısıtlanması yerine onlarla birlikte olumlu internet kullanımı deneyimleri yaşanmalıdır.
- Ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımına teknik aracılıktan ziyade etkin aracılık yapabilmeleri hem riskleri hem de olası zararları en aza indirecektir. Teknik aracılık filtre gibi bazı teknik yöntemler aracılığıyla çocukların çevrimiçi risklerini azaltmayı hedefleyen bir yaklaşımdır ancak bu yaklaşım çocukları çevirim içi risklerden koruyamaz. “Etkin aracılık” ise ebeveynlerin çocuklarına interneti doğru ve etkili kullanabilmeleri ve keşfetmeleri için etkili rehberlik yapmalarını ifade etmektedir. Uzun vadede çocukları internetin zararlarından koruyacak olan en etkili yaklaşım budur (Livingstone, 2012).

Bu bağlamda Erstad ve arkadaşlarının (2020) editörlüğünde hazırlanan “The Routledge Hand book of Digital Literacies in Early Childhood” isimli erken çocukluk medya okuryazarlığı el kitabı; küçük çocukların evde, okulda ve diğer sosyal ortamlarda dijital okuryazarlık deneyimleri ve güvenlikleri konusuna vurgu yaparak çocukların ve ailelerin bu konuda bilinçlenmesine katkı sağlamaktadır. Çocukların, haklarıyla ilgili medya programlarında aktif olarak yer almaları çocuk dostu medya çalışmaları için etkili bir örnek teşkil edebilir. Bu bağlamda dünyada örnekleri de mevcuttur. Batı Afrika’da çocukların medya sürecine kontrollü olarak dahil edildikleri “*Çocuğum Ama Benim de Haklarım Var*” başlıklı; çocuğun hayatında yer alan tüm yetişkinleri ve doğrudan kendisini *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*’den kaynaklanan haklarına ilişkin bilgilendirmeyi amaçlayan proje sonrasında çocuklara yönelik olarak hazırlanan radyo programlarının sayısı artırmış, programların kalitesi yükseltilmiş hem de bu programlara çocukların katılımları sağlanmıştır. Ayrıca toplumsal farkındalığın ve bilincin arttığı gözlenmiştir. Hindistan’da yapılan “*Çocukların da Söyleyecekleri Var*” projesinde ise, gençler, hayatlarını etkileyen pek çok konu hakkında film ve animasyonlar hazırlamışlardır (UNICEF, 2007). Proje kapsamında çocuk haklarını temel alan çocuk ve ergenler üzerine haberler ve güncel olayları içeren programlar yapılmış ve bu programlar aracılığıyla çocuk ve gençlerin kendi görüş ve düşüncelerini ifade edebilmelerine fırsat verilmiştir. Bu sayede çocuklar, hem katılım hakkını en etkili şekilde kullanabilecekleri güvenilir bir medya ortamına sahip olmuşlar hem de daha bilinçli medya kullanıcıları olabilmek yolunda etkili adımlar atabilmek fırsatı bulmuşlardır.

5. Sonuç ve Öneriler

Sosyal medya araçlarının her yaşta insan üzerinde olumlu ya da olumsuz, birtakım etkilerinin olması kaçınılmazdır. Teknoloji ve buna bağlı olarak gelişen sosyal medya günlük hayatta pek çok kolaylıklar sağlamanın ve daha iyi bir yaşam standardı oluşturmalarının yanı sıra bir o kadar da sosyal

hayatı daraltan bir faktör olarak hayatımızda yer almaktadır. Üstelik bu durumun en çok etkilediği kesim ne yazık ki yetişkinlere göre daha savunmasız olan çocuklardır.

Teknoloji tabanlı sosyal medya araçlarının çocukların fiziksel, zihinsel, sosyal-duygusal ve kişilik gelişimleri üzerinde son derece etkili faydaları bulunmaktadır. Ancak bu faydalar;

- Çocukların sosyal medyayı kullanımlarıyla ilgili zaman, nitelik ve süreyi ne kadar etkin kullanabildikleri,
- Sosyal medyada gerçekleştirilen etkinliklerin çocukların yaş ve olgunluk durumuna ne kadar uygun olduğu ve
- Süreçte çocuklara yetişkinler olarak nedenli etkin bir rehberlik edildiği ile doğrudan ilgilidir.

Yapılacak bu rehberliğin etkili ve yapıcı olabilmesi için gençler ve çocuklarla karşılıklı işbirliği yapılması çok önemlidir. Ancak bundan önce yapılması gereken daha önemli bir iş vardır ki o da çocuğun etkileşim içinde olduğu tüm yetişkinlerin öncelikle kendi sosyal medya kullanım biçimlerini gözden geçirmeleri ve bu konuda ne denli sağlıklı rol modeller olup olmadıklarını sorgulamalarıdır.

Günümüzde pek çok yetişkin hızla artan teknoloji kullanımı ve sosyal ağ kullanımı nedeniyle bilgiye daha hızlı ulaşabilmektedir. Bu nedenle de birçok ebeveyn, çocuk ve gençlerin sosyal medya ile etkileşim halindeyken ne tür risklere maruz kalabileceğine dair yeterli öngörüye sahip bulunmaktadır ancak bu konudaki sorumlulukları noktasında ne yazık ki yeterli ve gerekli bilinç düzeyinden uzak görülmektedirler. Bu bağlamda ebeveynlerin teknoloji ve sosyal medya araçlarına yönelik algı ve tutumlarını değiştirerek daha fazla bilgi edinmeleri son derece önemlidir. Ebeveynlerin çevrimiçi riskler konusunda yeterli bilgi ve donanımına sahip olmamaları, bazılarının önemsememeleri ya da gerekli önlemleri yeterince almamaları, çocukların çevrimiçi risklerini daha da arttırmaktadır. Üstelik bu durumda kalan çocuk ya da ergenlerin ailelerinden değil akranlarından destek alma eğiliminde olmaları ya da kendilerini bu konuda yetkin olarak görmeleri çok daha fazla risk ile karşılaşmalarına ortam yaratabilmektedir. Bu noktada karşılaşılan en büyük sorun ise sosyal medya aracılığıyla oluşan çocuk hakları ihlalleridir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocuklar, sosyal medya araçları üzerinden kişilik haklarını, özel yaşamlarını zedeleyebilecek ya da onurlarını kırıncı hak ihlalleri yaşayabilmektedirler.

Çocukların sosyal medyayı doğru ve etkin kullanmaları konusundaki ebeveyn sorumlulukları çoğu zaman çözüm bekleyen ve bazen de profesyonel destek gerektiren bir süreçtir. Ne yazık ki aileler bu sürece çocuklarının internet/sosyal medya kullanımının problemlili duruma gelmesi sonrasında ya da sosyal medya bağımlılığı dediğimiz boyuta ulaştığı andan itibaren dahil olmaktadır. Bu da her şeyden önce çocuk ihmal ve istismarına zemin hazırlamaktadır. Sosyal medya araçlarının; çocuk hakları ihlallerine yol açmayacak şekilde, çocuk dostu bir medya anlayışla yeniden ve etraflıca ele alınması son derece önemlidir. Bu bağlamda çocuk hakları eğitimi önleyici bir rol oynayabilir. Bunun için çocuğun doğrudan etkileşim içinde olduğu aile ve okul ortamında çocuk hakları eğitimlerinin daha etkili bir şekilde planlanması ve çocukların kendi hakları ile ilgili bilinç düzeylerinin hem aile hem de okul ortamında güçlendirilmesi için etkili okul ve aile eğitim programlarının hazırlanması gereklidir. Çocuk haklarıyla ilgili mevzuat çalışmaları disiplinler arası bir yaklaşımla yeniden ele alınmalıdır. Çocuğun sağlıklı büyümesi ve gelişmesi sürecine destek veren tüm disiplinlerin bu mevzuat çalışmaları içerisinde etkili bir şekilde yer alması önemlidir. Çocukların sosyal medya aracılığı ile oluşabilecek hak ihlallerini ortadan kaldırabilmek için çocuk hukuku, çocuk gelişimi ve

eğitimi, çocuk psikolojisi, sosyoloji ve bilişim teknolojileri gibi alanlardaki uzmanların birlikte ve işbirliği içinde çalışmaları sürecin sağlıklı yönetilebilmesi açısından elzem bir durumdur.

Sosyal medya aracılığı ile çocukların kişilik haklarını, özel yaşamlarını ihlal eden ebeveyn ve öğretmenlere yönelik tüm düzenlemelerin ve yaptırımların yeniden gözden geçirilmesi farkında olmadan da yapılabilecek olan her türlü ihlalin önüne geçebilmek için hukuki mevzuattaki caydırıcı mekanizmaların güçlendirilmesi gereği kaçınılmazdır. Çocukların bilinçli bir medya eğitimi yaklaşımı ile gelişim ve olgunluk kriteri göz önünde bulundurularak, teknoloji ile buluşmalarının sağlanması uzun vadede katkı sağlayabilecek bir model olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda çocukların kendi kendilerine öğrenmelerini destekleyen uygulamalarla bilgisayar ve internetten üst düzey katkı elde etmeleri sağlanabilir. Diğer taraftan, tüm medya kaynaklarından etkili bir biçimde yararlanmasına yönelik hem çocuklara hem de yetişkinlere yönelik hazırlanan medya okuryazarlığı eğitiminin güçlü ve uzun vadeli bir çözüm yolu olabileceği daima göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca hem bireysel hem de ulusal düzeydeki tüm eğitsel yaklaşımların bunu geliştiren ve destekleyen nitelikte olması önemlidir. Bilgiye en kısa ve en güvenli yoldan ulaşmayı hedefleyen medya okuryazarlığı ile ilgili tüm gelişmeler özellikle çocuk ve ergenlerin sosyal medyadan kaynaklı hak ihlallerini önemli düzeyde azaltacaktır. Haberleri en doğru kaynaktan öğrenmek, reklamları analiz etmek, müziğin sosyal işlevlerini incelemek, propaganda, fikir ve bilgiyi ayırt etmek, eğlence ve bilgi medyasında cinsiyet, ırk ve sınıf temsilini inceleyebilmek medya okuryazarlığı eğitiminin çıktıları olmakla birlikte aynı zamanda günümüz dijital çağının yaşam becerileridir. Kitle iletişim araçları, popüler kültür ve dijital medyayla dolu dünyamızda kendi büyüme deneyimlerini gerçekleştiren çocuk ve gençlerin, kendilerini ifade etme, savunma ve eğitim için tüm dijital medya ve teknoloji araçlarını kullanma konusundaki becerilerinin gelişmesine destek vermeliyiz. Bu nedenle medya okur yazarlığını en üst seviyede eğitimin içine entegre etmeliyiz.

Çocukların sosyal medyayı en doğru şekilde kullanabilmeleri ve her şeyden önce haklarının farkında olmaları ve bu bilince en erken zamanda ulaşmalarının sağlanması makro düzeyde devlet kurumlarının mikro düzeyde ise aile kurumunun görevidir. Tüm kurumların en etkili şekilde çalışması ve sürece katkı sağlanması ise başta medya üreticileri ve çocuk hukukçuları olmak üzere tüm disiplinlerin, disiplinlerarası bir işbirliği içinde çalışması ile mümkündür.

Kaynakça

- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 53-68.
- Akdi, M. (2016). Ana-babanın çocuğun fotoğraf ve görüntülerinin sosyal medyada yayınlamasından doğan sorumluluğu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (3), 123-144.
- Akyüz, E. (2000). *Çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akyüz, E. (2016). *Çocuk hukuku çocukların hakları ve korunması*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ançel, G. (2017). *Bağımlılık*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Atalay, G.E. (2019). Sosyal medya ve çocuk: “BabishkoFamilyFun TV” isimli Youtube kanalının eleştirel bir analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, Özel Sayısı (1), 179-202.
- Bayraktutan, F. (2005). *Aile içi ilişkiler açısından internet kullanımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bel-Serrat, S., Mouratidou, T., Santaliestra-Pasías, A. M., Iacoviello, L., Kourides, Y. A., Marild, S., & Stomfai, S. (2013). Clustering of multiple lifestyle behaviours and association to cardiovascular risk factors in children: The IDEFICS study. *European Journal of Clinical Nutrition*, 67 (8), 848–854.
- Belli, D. B. (2008). *Basın yolu ile kişilik hakkına saldırılardan doğan hukuki sorumluluk*. Ankara: Yetkin Yayın.
- Bilişim Teknolojileri Kurumu (2017). *İnternetin bilinçli kullanımı ve teknoloji bağımlılığı çalıştay raporu*. (Erişim Adresi: <https://www.guvenliweb.org.tr/dokuman-detay/kurumsal-kaynaklar-btk>, Erişim tarihi: 10.12.2020).
- Bilişim Teknolojileri Kurumu (2017). *Sosyal medyanın bireysel ve toplumsal etkileri*. <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/sosyal-medyanin-bireysel-ve-toplumsal-etkileri-1>,
- Brown, A. (2011). Media use by children younger than 2 years. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 128 (5), 1040–1045.
- Çakmak, E. (2013). Çocuk hakları ve medya okuryazarlığı eğitimi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (22), 209-224.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Çam, Ş. (2003). Çocuk pornografisi tartışmalarına ilişkin sorular. *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 55-86.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler. *Akademik Bilişim Dergisi*, 1-7.
- Çobaner, A. A. (2005). Çocuk hakları bağlamında Suriyeli mülteci çocukların haberlerde temsili. *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 27-54.
- Çocuk Koruma Kanunu (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- DeBell, M., & Chapman, C. (2006). Computer and internet use by students in 2003 (NCES 2006–065). *U.S. Department of Education. Washington, DC: National Center for Education Statistics*.
- Demir, Ü. (2016). Sosyal medya kullanımı ve aile iletişimi: Çanakkale’de lise öğrencileri üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9 (2), 27-50

Araştırma Makalesi

- Demirel, M., Yörük, M. ve Özkan, O. (2012). Çocuklar için güvenli internet: güvenli internet hizmeti ve ebeveyn görüşleri üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 54-68.
- Erstad, O., Flewitt, R., Kumberling-Meinbauer, B., & Pereira, S.P. (2020). *The routledge handbook of digital literacies in early childhood*. Newyork: Routledge.
- EU Kids Online (2015). Avrupa Çevirim İçi Çocuklar Projesi. (Erişim Adresi: <http://eukidsonline.metu.edu.tr/>, Erişim tarihi: 10.12.2020).
- Farhi, P. (2009). Click, change: The traditional tube is getting squeezed out of the picture. *Washington Post*, May 17, B7.
- Genç, Z. ve Güner, F. (2016). Çocuk hakları bağlamında medyaya ilişkin aile görüşleri (Çanakkale ili örneği). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 1-23.
- Gültekin, E. (2018). Çocuğun kişilik hakkının ana-baba tarafından sosyal medya aracılığıyla ihlalinin hukuki görünümü. *Çocuk ve Medeniyet*, 3 (5), 103-143.
- Helvacı, S. (2001). *Kişilik hakkını koruyucu davalar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Hobbs, R., & Amy, J. (2009). The past, present, and future of medial literacy education. *Journal of Media Literacy Education*, 1, 1-12.
- Howie, E. K., Coenen, P., Campbell, A. C., Ranelli, S., & Straker, L. M. (2017). Head, trunk and arm posture amplitude and variation, muscle activity, sedentariness and physical activity of 3 to 5 year-old children during tablet computer use compared to television watching and toy play. *Applied Ergonomics*, 65, 41-50.
- İli, K. (2013). *Sosyal medya ortam ve araçlarının öğrenci davranışlarına etkisi (Gazi Çiftliği Anadolu Lisesi Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Johnson, G.M., & Puplampu, K. P. (2008). Internet use during childhood and the ecological technology subsystem. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34 (1), 1-9.
- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4 (4), 82-95.
- Karakaş, B. ve Çevik, Ö.C. (2016). Çocuk refahı: Çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 887- 906.
- Kumpulainen, K., Sairanen, H., & Nordström, A. (2020). Young children's digital literacy practices in the sociocultural contexts of their homes. *Journal of Early Childhood Literacy*, 20 (3), 472-499.
- Levy, J. A., & Strombeck, R. (2002). Health benefits and risks of the internet. *Journal Of Medical Systems*, 26 (6), 495-510.
- Livingstone, S., & Haddon, L. (2009). EU kids online. *Zeitschrift Für Psychologie/Journal of Psychology*, 217 (4), 236.
- Livingstone, S., & Helsper, E. (2010). Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet: The role of online skills and internet self-efficacy. *New Media and Society*, 12 (2), 309-329.
- Livingstone, S. (2012). Critical reflections on the benefits of ICT in education. *Digital Technologies in The Lives of Young People*, 38 (1), 9-24.
- National Association for Media Literacy Education (2007). Core principles of media literacy education in the United States. <http://www.amlainfo.org/uploads/r4/cE/r4cEZukacxNYaFFxIMONdQ/NAMLE-CPMLE-w-questions.pdf>

Araştırma Makalesi

- Magnifico, A. (2007). Science literacy and the internet? *MacArthur Digital Media and Learning*. Chicago, IL: MacArthur Foundation
http://spotlight.macfound.org/main/entry/magnifico_science_literacy_and_the_internet/
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). Okullarda sosyal medyanın kullanılması. 2017/12 numaralı genelge, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1833.pdf>
- Özabacı, N. (2013). *Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bakış*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir, Ş., Vatandaş, C., ve Torlak, Ö. (2009). Sosyal problemleri çözmeye aile yaşam döngüsünün önemi. *Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Eğitim ve Kültür Araştırma Dergisi*, 4 (16), 7-19.
- Radyo Televizyon Üst Kurulu (2016). Medya Okuryazarlığı Araştırması. https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=15237D90-678D-4360-8BB9-B2FE39B7CBA8&MenuId=6
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (2018). Çocukların Yeni Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Siber Zorbalık. <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-kamuoyu-arastirmalari/3890/8181/cocuklarin-yeni-medya-kullanim-aliskanliklari-ve-siber-zorbalik-arastirmasi.html>
- Sağlam, M. ve Aral, N.(2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*. 1 (2), 43-56.
- Sağlam, M. (2017). Aile içi iletişim. N. Aral (Ed.), *Çocuk ve iletişim içinde* (ss. 310-324). Ankara: Vize Yayınları.
- Serozan, R. (2017). *Çocuk hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Serozan, R. (2018). *Medeni hukuk*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Stepanikova, İ.H., Nie, N., & He, X. (2010). Time on the internet at home, loneliness, and life satisfaction: Evidence from panel time-diary data. *Computers in Human Behavior*, 26 (3), 329-338.
- Şirin, M. R., Oktay, N., & Altun, A.(2013). *1. Türkiye çocuk medya stratejisi ve uygulamaları*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- T.C. 1982 Anayasası (1982). <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridairesi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasaa.pdf>.
- Tokel, L. T., Başer, D. ve İşler, V. (2013). Türkiye'deki ebeveynlerin çocuklarının internet ve sosyal paylaşım siteleri kullanımına yönelik bilgi seviyeleri ve algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 225-236.
- Tuna, M. ve Kaya, K. (2010). Popüler kültürün ilköğretim çağındaki çocukların aile içi ilişkileri üzerindeki etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2), 237-256.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574)
- UNICEF (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- UNICEF (2007). Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları hak temelli perspektif. <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/%C3%A7ocuk-haklari-ve-gazetecilik-uygulamalari-hak-temelli-perspektif>

Araştırma Makalesi

Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). Social consequences of the internet for adolescents: A decade of research. *Association for Psychological Science*, 18 (1), 1-5.

We Are Social (2019). (Erişim adresi:<https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>, Erişim tarihi: 10.12.2020).

Yavuzer, H. (2004). *Ana-baba ve çocuk*. 17. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Extended Summary

Being continuously updated, being open to multiple uses and facilitating virtual sharing. Social media directly affects ways of individuals' accessing information, communication, entertainment, self-expression and socialization, identity formation, lifestyles and values. Nowadays, as a result of the increasing interest of children and young people in communication technologies, the power and effect of social media has further increased and the concept of socialization has gained a different dimension.

Most of the technology-based social media tools provide highly effective benefits on children's physical development and behavior, their cognitive development such as thinking, speaking skills, reading habits and their social and emotional development such as personality development, imagination and socialization processes. However, these benefits are quite related with how often children use social media, for what purpose they use it and for how long they use it. In addition, in this process, young people and especially children need effective guidance and a healthy supervision mechanism. Therefore, it should not be forgotten that the transformation of social media into a threat or an opportunity for children is related to what extent the adults who are role models in shaping their behavior are aware of the issue and what they do about it. Some of the findings of the research conducted within the scope of the EU Kids Online Project are very valuable in terms of drawing attention to the possible adverse experiences. Accordingly, it appears that parents do not care about some of the online risks or do not take the necessary and enough precautions. Another remarkable result of the study is that children tend to get support from their peers not from their families regarding the risks, that they believe in being highly competent about internet use and that they can cope with undesirable content on their own. We must be more aware of the physical, cognitive and psycho-social consequences of children and adolescents' computer and internet use. Passive and sedentary time spent at the computer negatively affects the cognitive, physical and psycho-social development of children.

According to the Institute of Computer Technology and Turkey Statistics' 2020 August "Household Information Technology Usage Survey" data, the proportion of households with access to the Internet has reached to 79 percent and 90.7 percent of these households have been seen to have access to the internet at home. Another remarkable result of the research is that 51.2% of this ratio consists of individuals between the ages of 16-74. Exposing children and adolescents with social media tools in an uncontrolled and vulnerable manner to all kinds of risks cannot be seen as a necessity of the age. It is inconceivable that this is a modern or democratic attitude and that such an approach is an optimistic one. Nevertheless, it is not a correct and solution-oriented approach to follow a direct restrictive attitude.

The increase in social media usage have raised the concepts as child neglect and abuse, cyberbullying, internet security, and children's rights. In this context, we have to increase our awareness and learn more about what kind of effects social media tools can create and what these concepts mean in terms of child rights and child law. Otherwise, serious violations will occur regarding the children's privacy, protection, personality, development and participation rights. It is inevitable that this will cause serious problems especially in children's psycho-social development processes. Many studies have shown that intra-family communication is negatively affected as a result of children and adolescents' not using social media correctly and effectively and that some problems appears to occur such that children are exposed to risks related to social media much more intensely due to families' not having enough information and equipment in the context of social media and technology. All these problems may cause children to face many violations of their fundamental rights, and this can create a basis for the damage to the most basic rights and freedoms of children.

We frequently encounter "internet addiction" as a mental disorder defined as uncontrolled internet use that interrupts the daily activities of individuals. In this context, media literacy education will enable children to acquire the necessary skills to benefit from media resources effectively in

family and school environment. Children will be able to both benefit from social media tools effectively and protect themselves from the risks of social media with these skills.

In this study, it is aimed to draw attention to the risks that may occur especially in regard to children and family relations as a result of the effective and conscious use of social media tools used today and what kind of violations this may cause in the point of children's rights. Besides, it is aimed to increase media literacy and social awareness which is an effective way to solve this problem. Children's ability to use social media in the most accurate and effective way will be possible first of all by being aware of their rights and by ensuring that they achieve this awareness from early childhood years. This responsibility is the duty of state institutions at macro level and of family institutions at micro level. For an effective and permanent solution, it is very important that these institutions work in interdisciplinary cooperation with all disciplines, especially media producers. Social media represents the whole of the tools, services and applications that enable users to interact using network technologies.

Nowadays, as a result of the increasing interest of children and young people in communication technologies, the power and effect of social media has increased further and the concept of socialization has moved to a different dimension. However, it should not be forgotten that transforming of social media into a threat or opportunity for children and adolescents is related to the extent to which adults are aware of this issue and what they do. Previous studies show that intra-family communication is negatively affected as a result of children and adolescents' not using social media correctly and effectively and that families do not have sufficient knowledge and equipment in the context of social media and technology, and that they do not display a correct and positive attitude in this regard. This issue puts developing children and adolescents in a more vulnerable position for the risks of social media. The aim of the study is to create a social awareness about the risks that may occur as a result of the effective and conscious use of social media tools used today and the violations in terms of children's development, protection, personality and participation rights. Furthermore, this study draws attention to media literacy as an effective method that ensures restructuring of social media tools with a child-friendly media in a way that it does not lead to child rights violations.